

*Пышнёха О.А., ассист.,
Институт филологии КНУ имени Тараса Шевченко, Киев*

СПЕЦИФИКА ЭТНОКУЛЬТУРНЫХ КОМПОНЕНТОВ В ПОВЕСТВОВАНИИ Ф.Н. ЧАМЛЫБЕЛЯ «СТЕНЫ КАРАВАН-САРАЯ»

Статья посвящена вопросу анализа, интерпретации и передачи этнокультурной лексики турецкого языка на украинский язык. Проведен культурологический и семантический анализ этнокультурных компонентов хан и караван-сарай.

Ключевые слова: *этнокультурная лексика, языковая картина мира, культурно-коннотированная лексика, национальное сознание.*

*Pyshnokha O.A.
Taras Shevchenko National University of Kyiv*

SPECIFICS OF ETHNO-CULTURAL COMPONENTS IN THE NARRATIVE OF F.N. CHAMLYBEL THE WALS OF KARAVANSERAI

This article is devoted to the issue of the interpretation and transmission of ethnocultural words and translation into Ukrainian language. There cultural and semantic analysis of ethnocultural components han and karavanserai is made.

Keywords: *ethnocultural words, language picture of the world, culturally connotated vocabulary, national mentality.*

УДК 811.161.2'42

*Полич Є.В., магістр
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка, м. Київ*

ЛІНГВІСТИЧНА ЕКСПЕРТИЗА В КОНТЕКСТІ РОЗВИТКУ ЮРИСЛІНГВІСТИКИ

У статті досліджується статус лінгвістичної експертизи в контексті розвитку юрислінгвістики. Були проаналізовані експертні завдання, що ставляться перед експертом-лінгвістом при проведенні судово-лінгвістичної експертизи. Окреслено методологію проведення лінгвістичної експертизи та накреслено перспективи лінгвістичної експертології в Україні.

Ключові слова: *юрислінгвістика, лінгвістична експертиза, неогодуль лінгвістики, експертні завдання, лінгвістичний аналіз тексту.*

Юрислінгвістика – відносно молода лінгвістична наука, яка наразі знаходиться в активному розвитку; це «синкретична наука, що розвинулася як спеціалізований напрям стилістики, зосереджений на лінгвістичній інтерпретації юридичного тексту, мовної одиниці, типового для законодавчої, дипломатичної та ділової сфери документа, писемного чи усного офіційного висловлювання» [12, с. 6]. Ми ж розглядаємо юрислінгвістику ще і з погляду мовознавчої оцінки, де основним жанром для розгляду

будь-яких юридичних неточностей виступає лінгвістична експертиза. Оскільки «формування ринкових відносин, розвиток культури інтелектуальної власності, зміни етикету спілкування збільшили кількість ситуацій, у яких лінгвіст може виступати експертом» [10, с. 220], отже мовні дослідження змінюються міждисциплінарними дослідженнями. Об'єктом вивчення юрислінгвістики є взаємозумовленість мови та права; мови та юриспруденції; мови та міжнародних відносин тощо.

Основними аспектами аналізу в юрислінгвістиці є природа і функції спеціальної юридичної мови, юридичне врегулювання конфліктів, лінгвістична експертиза юридичних документів, юридичний переклад, створення рекомендацій по написанню нормативно-правових актів тощо.

Мета статті – дослідити статус лінгвістичної експертизи в контексті розвитку юрислінгвістики, а також проаналізувати структуру експертизи у цивільному судочинстві судів загальної юрисдикції за позовом про захист честі, гідності та ділової репутації.

У законодавчому плані «судова експертиза – це дослідження експертом на основі спеціальних знань матеріальних об'єктів, явищ і процесів, які містять інформацію про обставини справи, що перебуває у провадженні органів досудового розслідування чи суду» [7]. При цьому необхідно виявити прогалини у лінгвістичному знанні, які слід заповнити, щоб своєчасно реагувати на суспільні запити. Нами були виявлені такі наукові прогалини: 1) недостатня кількість теоретичних праць, присвячених українській юрислінгвістиці та лінгвістичній експертизі зокрема; 2) обмежена кількість робіт з практичною складовою (аналіз конкретних лінгвістичних експертиз). Ми вважаємо, що є і суто прикладні причини, чому сфера лінгвістичної експертології наразі є недостатньо вивченою: 1) оскільки юрислінгвістика є неогалуззю, українські мовознавці порівняно нещодавно почали звертати увагу на взаємозумовленість мови та права (зауважимо, що в європейській практиці ця галузь досліджується дуже активно); 2) конфіденційний статус лінгвістичної експертизи, що ускладнює створення бази, а отже і систематизацію лінгвістичних експертиз. Особливою проблемою в науці є саме розмежування понять «експертиза» – «лінгвістична експертиза» – «діяльність експерта-лінгвіста». Ці питання сьогодні активно розробляються українськими експертними групами, зокрема, членами Бюро лінгвістичної експертизи при Міжнародній торговій палаті (Л.І. Шевченко, Д.Ю. Сизонов, Д.В. Дергач), Українського бюро лінгвістичних експертиз НАН України (Б.М. Ажнюк, Л.В. Ажнюк, Л.Л. Белей та ін.).

В українському мовознавстві юрислінгвістику та лінгвістичну експертологію досліджували Ю.Ф. Прадід, Л.І. Шевченко, Б.М. Ажнюк, Д.Ю. Сизонов, Г.А. Черненко та інші. Оскільки сфера юрислінгвістики в українському науковому полі знаходиться у стані розвитку, наразі немає єдиного підходу до розуміння природи лінгвістичної експертизи та єдиної класифікації. У працях українських мовознавців «неодноразово порушується питання про необхідність вироблення загальних принципів лінгвістичної експертизи текстів, утягнутих у сферу правового регулювання» [2, с. 49]. Тому є актуальним дослідити лінгвістичну експертологію як неогалузь лінгвістики та неометод опрацювання текстів (юридичних документів).

Як зазначає Г.А. Черненко, термін «*лінгвістична експертиза*» сьогодні вживається у вузькому й широкому значенні. Вузьке – обмежує застосування лінгвістичної експертизи сферою права. У широкому значенні цей термін може позначати мовознавчий аналіз тексту, результати якого оформлені у вигляді консультативного висновку й затребувані будь-де за межами лінгвістики [10, с. 220].

Відповідно до українського законодавства, у процесуальному аспекті експертиза призначається уповноваженою особою (органом) для вирішення питань, що потребують спеціальних знань. Таким чином, експертиза призначається, коли доказову інформацію неможливо отримати іншими способами. З метою надати експертну оцінку дослідженому тексту з різних параметрів, експерти-філологи повинні мати необхідну кваліфікацію.

М.О. Богословська виділяє наступні лінгвістичні експертизи, залежно від поставлених завдань [3, с. 156]:

- *семантичні*, головним завданням яких є пояснення об'єктивного змісту тексту. Ці експертизи використовують у справах про захист честі, гідності та ділової репутації, про наклеп, екстремізм, щодо виявлення ознак загрози, щодо виявлення незаконного запозичення текстових матеріалів тощо;

- *авторознавчі*, головним завданням яких є встановлення автора тексту чи рис соціально-демографічного портрета автора тексту, а також стану автора на момент створення тексту;

- *термінологічні дослідження*, тобто аналіз назв, торгових марок, іменних прізвищ тощо як результатів людської діяльності, тобто аналіз понять, термінів, найменувань тощо як засіб позначення об'єктів діяльності людини.

Ми цілком погоджуємося з цією класифікацією за критерієм структурно-функціонального аналізу експертиз, наголосивши, що існують й інші класифікації, зокрема представлені Л.І. Шевченко та Д.Ю. Сизоновим [8].

Об'єктом нашого дослідження є семантична експертиза за позовом про захист честі, гідності та ділової репутації.

Серед *цілей лінгвістичної експертизи*, залежно від виду експертизи, виділяють пояснення значення та походження слів, тлумачення тексту чи його частин, граматична та стилістична характеристика тексту, характеристика за емоційним забарвленням, виявлення повної чи часткової схожості реклами, рекламних слоганів, торгових знаків тощо. Цим, власне, доводиться теза про стилістичне тлумачення експертизи як жанру та пояснюється думка про стилістичне спрямування аналізу лінгвоекспертизи сучасними лінгвостилістами.

Об'єктом експертизи виступають, як правило, прямі (первинні) джерела інформації (друковані, рукописні, відео- і аудіоджерела, в яких зафіксовано спірний текст) та непрямі (вторинні) джерела інформації (показання свідків, матеріали допитів підозрюваних і потерпілих, протоколи засідань суду).

До послуг лінгвістів-експертів звертаються у кримінальних справах (справи про наклеп, образу, розпалювання ворожнечі та ненависті, приниження гідності за расовими, релігійними, націоналістичним ознаками), цивільних справах (позови про захист честі, гідності та ділової репутації, також сюди відносять захист авторських,

патентних, винахідницьких прав тощо), адміністративних правопорушення (пропаганда наркотичних засобів і психотропних речовин) тощо.

Необхідно зауважити, що закордонний досвід систематизації сфери лінгвістичної експертизи може бути лише частково запозичений вітчизняним процесуальним законодавством, оскільки необхідно враховувати особливості національного та іноземного законодавств.

Адаптуючи закордонний (передусім, польський, російський, прибалтійський та ін.) досвід проведення лінгвістичних експертиз на предмет образи, захисту честі, гідності та ділової репутації, до компетенції юрислінгвіста під час аналізу об'єкта експертизи входить [4, с. 234-241]:

1. Встановлення віднесеності спірного висловлювання / тексту до конкретної особи.
2. Встановлення відсутності / наявності мовного акту образи.
3. Встановлення форми передачі інформації – пристойна / непристойна.
4. Зміст конкретного спірного висловлювання або конкретної спірної одиниці висловлювання (тексту).
5. Наявність / відсутність негативної інформації про конкретну особу.
6. Відношення негативної інформації до конкретної особи.
7. Спосіб вираження інформації як оціночного судження / твердження про факти.

До компетенції лінгвіста *не входить*:

1. Юридична кваліфікація матеріалу.
2. Визначення можливого психологічного стану особи, яка була ображена (інвектума).

3. Юридична кваліфікація мовної поведінки.

Лінгвіст не може встановити:

- Чи ображають спірні відомості честь конкретної особи,
- Чи принижують спірні відомості гідність конкретної особи;
- Чи наносять спірні відомості шкоду діловій репутації особи;

4. Юридична і морально-етична кваліфікація.

Лінгвіст не може встановити:

- Чи міститься в тексті інформація про порушення особою законодавства;
- Чи міститься в тексті інформація про порушення особою певних морально-етичних норм і принципів.

5. Гносеологічні характеристики спірних висловлювань.

Лінгвіст *не може встановити*:

- Чи можна перевірити конкретне спірне висловлювання на предмет його відповідності дійсності.

Кожного разу під час подання запиту на лінгвістичну експертизу перед лінгвістами ставляться нові завдання. З юридичної практики сторона провадження може надати експерту перелік питань, щодо яких він має надати висновки, не висловлюючи власну думку поза межами цих питань. Проте систематизувавши висновки лінгвістичних експертиз та відповідно завдань експертизи, можна виокремити єдині методи аналізу, підходи до експертизи тощо.

На основі проаналізованої нами лінгвістичної експертизи № 056/116 Державного підприємства «Українське бюро лінгвістичних експертиз Національної академії наук України» від 18 березня 2016 року у цивільному судочинстві судів загальної юрисдикції за позовом про захист честі, гідності та делової репутації ми визначили, що завданнями судової лінгвістичної експертизи є розмежування оціночних тверджень і висловлювань, які не можуть бути перевірені на предмет відповідності дійсності, будучи приватною думкою особи, яка висловлюється (семантична експертиза). Об'єктом дослідження став відеофрагмент програми «Шустер LIVE» від 15.05.2015 року, текстове відтворення (стенограма) епізоду програми «Шустер LIVE» (прямі джерела інформації).

Експертиза чітко структурована. Вона складається з висновку експертного дослідження, вступної частини, дослідної частини, заключної частини та трьох додатків. У висновку зазначена підстава для проведення експертного дослідження, а також конфіденційність результатів проведення лінгвістичної експертизи. Лінгвістична експертиза, яка є юридичним документом офіційно-ділового стилю, засвідчена підписом директора Українського бюро лінгвістичних експертиз НАН України, доктора філологічних наук, професора Б.М. Ажнюка та печаткою. У додатках до документа є свідоцтво про державну реєстрацію юридичної особи Державне підприємство «Українське бюро лінгвістичних експертиз НАН України», постанова про створення Державного підприємства «Українське бюро лінгвістичних експертиз НАН України» та стенограма програми «Шустер LIVE» від 15.05.2015 року.

Отже, практика лінгвістичної експертизи надає теоретичний матеріал для опису та аналізу не лише в мовознавстві, але й в юриспруденції. Юрислінгвістика як неонапряма потребує детальної систематизації, залучення іноземного досвіду для визначення її статусу. Юрислінгвістика у спектрі соціальних наук належить до особливого типу наукового пізнання соціуму, де предметністю цієї науки є система, структура та функції правових суспільних відносин у їх мовній об'єктивації (тексти писемні / усні) й лінгвістичному аналізі (це стосується, передусім, лінгвістичної експертизи).

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Ажнюк. Б.М.* Мовна ситуація в сучасній Україні наприкінці ХХ ст. Інновації в системі мови та тенденції її розвитку. Українська мова в Новому Світі // Історія української культури. – Т. 5. – Кн. 1. – Наукова думка, 2011. – с. 286–301.
2. *Ажнюк Л. В.* Лінгвістична експертиза: статус і методологічні презумпції // Мовознавство, 2012. – № 3. – С. 47–64.
3. *Богословська М. О.* Деякі аспекти судово-лінгвістичної експертизи // Вісник Академії адвокатури України 152 № 2009. – С. 152–158.
4. *Бринев, К.И.* Судебная лингвистическая экспертиза по делам об оскорблении. Оскорбление в метасознании лингвиста [режим доступу: <http://pusic.uscoz.ru>]
5. *Бринев, К.И.* Теоретическая лингвистика и судебная лингвистическая экспертиза : монография / К.И. Бринев ; под редакцией Н.Д. Голева. – Барнаул : АлтГПА, 2009. – 252 с.
6. *Голев Н.Д.* Значение лингвистической экспертизы для юриспруденции и лингвистики / Н. Д. Голев, О.Н. Матвеева // Цена слова. Из практики лингвистических экспертиз текстов СМИ в судебных процессах по защите чести, достоинства и деловой репутации. – М., 2002. – С. 257–266.
7. Закон України «Про судову експертизу» 1994 р. [режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/4038-12>]
8. Лінгвістична експертиза: програма і методичні рекомендації факультативу для магістрів спеціальності

«Українська мова та література, іноземна мова» / Уклад. : Л. І. Шевченко, Д. Ю. Сизонов / За ред. д. філол. н., проф. Шевченко Л. І. – К. : Логос, 2014. – 64 с. 9. Положення Міністерства юстиції України «Про експертно-кваліфікаційні комісії та атестацію судових експертів» [режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z0249-15/para7#n7>] 10. Черненко Г. Сфери застосування лінгвістичної експертизи / Г. Черненко // *Studia linguistica*. – 2012. – Вип. 6(1). – С. 220-223 11. Чернышова Т.В. Юрислингвистическая экспертиза газетно-публицистических текстов с неясной коммуникативной функцией высказывания / Т.В. Чернышова // *Юрислингвистика-3 : Проблемы юрислингвистической экспертизы : Межвузовский сборник научных трудов / Под ред. Н.Д. Голева. – Барнаул : Изд-во Алт. ун-та, 2002. – С. 42-55 12. Юрислингвистика : Словник термінів і понять // укладачі: Л.І. Шевченко, Д.В. Дергач, Д.Ю. Сизонов, І.В. Шматко / За ред. проф. Л.І. Шевченко. – К. : ВПЦ «Київський університет», 2015. – 348 с.*

**Полыч Е.В., магистр,
Институт филологии КНУ имени Тараса Шевченко, Киев**

ЛИНГВИСТИЧЕСКАЯ ЭКСПЕРТИЗА В КОНТЕКСТЕ РАЗВИТИЯ ЮРИСЛИНГВИСТИКИ

В статье исследован статус лингвистической экспертизы в контексте развития юрислингвистики. Были проанализированы экспертные задачи, которые ставятся перед экспертом-юрислингвистом при проведении судебно-лингвистической экспертизы. Определена методология проведения лингвистической экспертизы и намечены перспективы лингвистической экспертологии в Украине.

Ключевые слова: юрислингвистика, лингвистическая экспертиза, неоотрасль лингвистики, экспертные задачи, лингвистический анализ текста.

**Polych Y., master
Taras Shevchenko National University of Kyiv**

LINGUISTIC EXPERTISE IN THE CONTEXT OF THE LEGAL LINGUISTICS

In the article the status of linguistic expertise in the context of legal linguistics development was investigated. Expert tasks were analyzed, i.e. tasks that are raised before legal linguist during linguistic expertise. The methodology of linguistic expertise was determined and the prospects of linguistic expertology in Ukraine was outlined.

Keywords: legal linguistics, linguistic expertise, linguistic neobranch, expert tasks, linguistic analysis of the text.